

Norsk institutt for kulturminneforskning

Fortidens minner i dagens landskap

Status for automatisk fredete kulturminner
i Sortland kommune, Nordland 2008

Alma Thuestad

Norsk institutt for kulturminneforskning

NIKU ble etablert 1. september 1994 som del av Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning, NINA•NIKU. Fra 1. januar 2003 er instituttet en selvstendig stiftelse og del av det nyopprettede aksjeselskapet Miljøalliansen som består av seks forskningsinstitutter og representerer en betydelig spesial- og tverrfaglig kompetanse til beste for norsk og internasjonal miljøforskning.

NIKU skal være et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen anvendt kulturminneforskning. Vår oppdragsvirksomhet er rettet mot så vel kulturminneforvaltningen som andre relevante brukere i samfunnet, både offentlige og private. Instituttet utfører forskning og oppdrag innen følgende områder:

- Arkeologi i middelalderbyene
- Arkeologiske registreringer og overvåkinger
- Bygningsundersøkelser
- Fargeundersøkelser (bygninger)
- Humanosteologi
- Konservering og restaurering
- Landskap og kulturminner
- Landskapsanalyser og konsekvensutredninger for kulturminner i samband med naturinngrep og arealendringer
- Miljøovervåking
- Oppmålinger
- Registrering av kulturminner

De største oppdragsgiverne er, i tillegg til Miljøverndepartementet og Norges forskningsråd, Riksantikvaren, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og andre offentlige institusjoner og bedrifter (Statsbygg, Forsvaret ol.).

NIKU har sitt hovedkontor i Oslo og distriktskontorer i Bergen, Oslo (Gamlebyen), Tromsø, Trondheim og Tønsberg.

Publikasjoner

Som selvstendig stiftelse har vi valgt å avslutte tidligere serier og etablerer fra 2003 to nye serier som hver nummereres fra 1 og oppover.

- NIKU Rapport er den rapportering som overleveres oppdragsgiver etter fullført prosjekt. Serien kan ha begrenset opplag og distribusjon.
- NIKU Tema omfatter det vide spekter av kulturminnefaglige områder som instituttet arbeider med og henvender seg i hovedsak til forsknings- og fagmiljøer samt forvaltning.

Thuestad, Alma 2009. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2008. – NIKU Tema 29. 20 sider.

Tromsø, mars 2009

NIKU Tema 29
ISSN 1503-4909
ISBN 978-82-8101-070-3

Rettighetshaver ©: Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon: Vigdis Andersen
Design og grafisk produksjon: Elisabeth Mølbach,
www.molbach.no

Opplag: 200
Trykk: Signatur AS, Oslo
Trykt på miljøpapir

Publikasjonen er også tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no.

Kontaktadresse:
NIKU
Storgata 2,
Postboks 736 Sentrum
N-0105 Oslo
Tlf.: 23 35 50 00
Faks: 23 35 50 01
Internett: www.niku.no

Prosjekt nr.: 1562905
Oppdragsgiver: Riksantikvaren
Tilgjengelighet: Åpen

Ansvarlig signatur:

Hilde Rigmor Amundsen

Sammendrag

Thuestad, Alma 2009. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2008. – NIKU Tema 29. 20 sider.

Rapporten beskriver omfanget av tap av og skader påført 216 automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland i perioden 2003-2008. Kontrollregistreringen omfatter kulturminner registrert i 1976 i forbindelse med utarbeidelse av økonomisk kartverk for Sortland. Kulturminnernes tilstand, arealbruk i områdene kulturminnene ligger og kartfestingens kvalitet er dokumentert. Dersom de kontrollerte kulturminnene er skadet eller fjernet er det også identifisert hvilke tiltak som har forårsaket dette. Registreringen er utført i henhold til Norsk Standard; "NS 9450 Automatisk fredete kulturminner. Registrering av tap og skade. Norsk Standard 1. utgave".

Sortland kommune ble kontrollregistrert for første gang i 2003 og for andre gang i 2008. De periodiske kontrollregistreringene gjør det mulig å se endringer i kulturminner, i arealbruk og i trusselbilde over en periode på henholdsvis 27 og 5 år. Resultatene fra 2008 viser at i løpet av perioden 2003-2008 er 3 kulturminner tapt, alle uten forutgående arkeologisk undersøkelse, og 31 kulturminner er skadet. Kun 5 av disse kulturminnene var ikke tidligere skadet. Kontrollregistreringene har påvist en tendens til at allerede skadete kulturminner skades mer og mer inntil de blir helt ødelagt.

I perioden 2003-2008 er i gjennomsnitt 0,28 % av kulturminnene tapt hvert år, mens 2,87 % av kulturminnene i snitt per år er påført skade. Dette er en negativ tendens sett i forhold til perioden 1976-2003 hvor det gjennomsnittlige tapet per år var 0,23 %, mens 0,40 % ble skadet. Jordbruk har vært og er fremdeles den viktigste tapsårsaken.

Jordbruksvirksomhet forventes også fremover å være en trussel for kulturminner. I Sortland har gradvise endringer i kommunens næringsliv medført endringer i arealbruk og med det, endringer i trusselbildet for kulturminner. Det har vært en økning i antall kulturminner i brakkmark, i områder som tidligere var dyrket mark og beitemark. I senere år har gjengroing av slike områder vært omfattende. Fremover vil en tiltagende gjengroing være den største trusselen for kommunens kulturminner.

Oppdraget er utført på bestilling av Riksantikvaren som ønsker en kartlegging av årsakene til at den registrerte kulturminnebestanden desimeres.

Emneord: kulturminne – fredet – rapportering – overvåking – registrering – desimering – kontroll – tap – skade – tilstand – Sortland – Nordland

Abstract

Thuestad, Alma 2009. Prehistoric sites and monuments in present-day landscape. A report on the state of preservation of protected monuments in the municipality of Sortland, Nordland County, anno 2008. – NIKU Tema 29. 20 pages. In Norwegian.

The report describes the nature and extent of damage inflicted on 216 protected cultural heritage sites in Sortland, Nordland County between 2003 and 2008. The surveyed cultural heritage sites are among those originally surveyed in 1976 in connection with the publication of the Norwegian Land Use Maps for Sortland. The monitoring survey investigates the state of the sites, land use and the cause of damage or destruction of cultural heritage sites.

A monitoring survey in Sortland was undertaken for the first time in 2003 and for the second time in 2008. By combining the two sets of information, it has been possible to produce a comprehensive assessment of the state of the surveyed sites during this time. The monitoring survey in 2008 showed that in the five years since the survey in 2003, 3 cultural heritage sites had been destroyed and 31 monuments had suffered some kind of damage. The surveys in 2003 and 2008 have clearly shown that already damaged sites often suffer further damage until they are completely destroyed.

On average 0,28 % of the cultural heritage sites have been destroyed and 2,87 % damaged every year in the period between the first and second monitoring survey. When viewed against the results from the 2003 survey which showed the average yearly rate of destruction to be 0,23 % and the average yearly rate of damage to be 0,40 %, this is clearly a negative trend. Agriculture has been, and still is, the main cause of damage to cultural heritage sites.

The economic basis of Sortland municipality is undergoing changes. The primary industries are becoming less important and changes in land use have led to changes in the threats to protected cultural heritage sites. In addition to agriculture, the main threat hereafter will be sites becoming grown over due to the increase in fallow land.

The 2003 and 2008 surveys concerning the problem of monument attrition are a part of a nationwide investigation, initiated and funded by the Directorate for Cultural Heritage.

Key words: cultural heritage site – protected – reporting – monitoring – survey – control – loss – damage – condition – Sortland – Nordland

Forord

Periodiske kontrollregistreringer av tap og skade er et ledd i Riksantikvarens overvåking av automatisk fredete kulturminner. Kontrollarbeidet i Sortland kommune, Nordland, ble utført i september 2008 av Elin Rose Myrvoll og Alma Thuestad. Prosjektleder for kontrollregistreringene gjennomført i 2008 var May-Liss Bøe Sollund.

Tromsø, mars 2009

Alma Thuestad

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	3
Forord	4
1 Innledning	5
2 Bakgrunn	5
3 Hovedresultater	6
4 Presentasjon av området	7
4.1 Sortland kommune, Nordland	7
4.2 Tidligere registreringer	7
5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer	8
5.1 Kontroll av kartfestingen	8
6 Resultat av kontrollen	8
6.1 Tilstandsending i perioden 2003-2008	8
6.2 Areal og arealbruksending	8
6.3 Kulturminner som er berørt av tiltak i perioden 2003-2008	8
6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av kulturminner i perioden 2003-2008	10
6.5 Utviklingen 1976 – 2003 – 2008	15
7 Tendenser i trusselbildet	16
8 Konklusjon	17
9 Kilder	17
Vedlegg	18

1 Innledning

Kulturminner i Norge har vært underlagt juridisk vern siden 13. juni 1905, da "Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger" ble vedtatt. Denne loven er senere endret og revidert, senest i 2003, i takt med samfunnsendringer og erkjennelsen av nye kulturminnetyper. Bakgrunnen for fredningsloven av 1905 var først og fremst å beskytte gjenstandsmaterialet i kulturminner mot ufaglig utgraving. Senere er kulturminner som landskapselement blitt viktigere. Dette fremgår av kulturminneloven av 1978 § 19, der det slås fast at departementet kan frede et område omkring et kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i landskapet. Likevel har tiltak som utbygging og nydyrking gjennom tidene ført til at svært mange kulturminner er skadet eller fjernet. Dette har i stor grad også skjedd etter 1905, til tross for lovgivningen.

2 Bakgrunn

Kontrollregistreringen er gjennomført av Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU) etter bestilling fra Riksantikvaren. Prosjektet "Kontrollregistrering av automatisk fredete kulturminner (fornminner)" ble igangsatt i 1997 med fokus på desimeringshastigheten for slike kulturminner. Fra 2001 har prosjektet vært en del av Riksantikvarens miljøovervåkingsvirksomhet. Formålet med overvåkingsprosjektet er å frembringe oversikt over utviklingen med hensyn til tap av og skade på kulturminner, samt å finne frem til årsakene for tap og skader.

Overvåkingen gjennomføres i henhold til nasjonalt resultatmål 1 og 2: 1: "Det årlige tap av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av fjerning, ødeleggelse eller forfall, skal minimeres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 % årlig". 2: "Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha ordinært vedlikeholds nivå innen 2020" (St. meld.nr. 26 2006-2007).

Overvåkingsprogrammet omfatter 16 kommuner som kontrolleres hvert femte år. Første kontrollregistreringsomgang ble avsluttet i 2004, da alle de 16 utvalgte kommunene var kontrollert for første gang. Resultatene disse undersøkelsene er publisert i Viking 2008 (Sollund 2008).

Arbeidet med andre kontrollregistreringsrunde begynte i 2005. Kontrollregistreringsrunde 2:

2005: Grong i Nord-Trøndelag, Skien i Telemark og Tromsø i Troms

2006: Guovdageainnu/Kautokeino i Finnmark, Nord-Aurdal i Oppland og Fræna i Møre og Romsdal

2007: Eidskog i Hedemark, Saltdal i Nordland, Sandnes i Rogaland og Skjåk i Oppland.

Andre kontrollregistreringsrunde avsluttes i 2009 med kontroll av kulturminner i Sarpsborg i Østfold. Kontrollregistreringene skal fortsette til 2014, når alle kontrollkommunene er besøkt tre ganger.

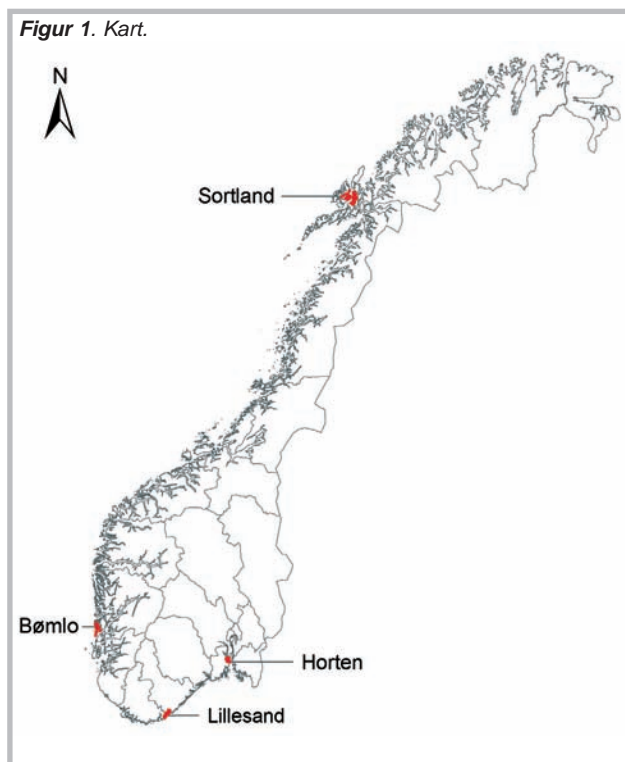
Det er publisert rapporter for alle kontrollregistreringene (se www.niku.no).

3 Hovedresultater

Kontrollregistreringen i 2008 omfattet kommunene Bømlo i Hordaland, Horten i Vestfold, Lillesand i Aust-Agder og Sortland i Nordland. Resultatene for andre kontrollregistreringsrunde er som følger (figur 1 og 2):

Bømlo i Hordaland
 Horten i Vestfold
 Lillesand i Aust-Agder
 Sortland i Nordland

Kontroll av 247 fornminner, registrert i 1987, kontrollert i 2003
 Kontroll av 107 fornminner, registrert i 1976, kontrollert i 2003
 Kontroll av 203 fornminner, registrert i 1980, kontrollert i 2003
 Kontroll av 216 fornminner, registrert i 1976, kontrollert i 2003

Figur 2. Gjennomsnittlig årlige tapte og skadete fornminner i de fire kommunene som ble kontrollregistrert i 2008.

Sum pr år tap og skade, gjennomsnitt			
	Periode		%
Bømlo	2003-2008		2,02
Horten	2003-2008		0,56
Lillesand	2003-2008		1,58
Sortland	2003-2008		3,15

Tap pr år, gjennomsnitt			
	Periode	Antall	%
Bømlo	2003-2008	0,6	0,24
Horten	2003-2008	0,2	0,19
Lillesand	2003-2008	0,2	0,10
Sortland	2003-2008	0,6	0,28

Skade pr år, gjennomsnitt			
	Periode	Antall	%
Bømlo	2003-2008	4,4	1,78
Horten	2003-2008	0,4	0,37
Lillesand	2003-2008	3	1,48
Sortland	2003-2008	6,2	2,87

4 Presentasjon av området

4.1 Sortland kommune, Nordland

Sortland kommune har et areal på 698,6 km² (Statistisk sentralbyrå), og omfatter områder på begge sider av Sortlandssundet, på vestsiden av Hinnøya og østsiden av Langøya. Landskapet er oppskåret av fjorder, med både åpne, forholdsvis flate områder og fjellområder. Hinnøy-delen er mest berglendt, og fjellene når her opp i 800-1000 moh., med Møysalen (1262 moh.) som det høyeste. Hele 31 % av kommunens arealer ligger under 60 moh. (www.snl.no). Store deler av bosetningen, både i dag og tidligere, er lokalisert til disse lavereliggende områdene. Kommunen har 9678 innbyggere (Statistisk sentralbyrå per 01.01.08), noe som er en liten oppgang i forhold til 2003 da den forrige kontrollregistreringen ble gjennomført. 62 % av befolkningen bor i tettbygde strøk. Næringslivet i Sortland er preget av handel og tjenesteyting, men jordbruk, fiske og havbruk er også viktig for kommunen. I dag er 4,6 % av kommunens yrkesaktive befolkning ansatt i primærnæringer, 16,4 % i sekundærnæringer og 78,8 % i tertiær- eller servicenæringer (Statistisk sentralbyrå).

4.2 Tidligere registreringer

Den første systematiske registreringen etter kulturminner i Sortland kommune ble gjennomført av bestyrer ved Tromsø Museums historisk-antikvariske avdeling, Th. Winther, i 1875. Winther registrerte 130 gravhauger/røyser og beskriver gårdene langs Sortlandssundet som noen av de rikeste kulturminneområdene han hadde sett i Nord-Norge. Han påpekte imidlertid at et stort antall gravhauger var fjernet grunnet jordbruksvirksomhet (Winther 1875: 118).

Kulturminneregistrering i forbindelse med utarbeidelse av økonomisk kartverk ble gjennomført i Sortland i 1976, omkring 100 år etter Winthers første registrering. Det ble registrert 230 enkeltminner fordelt på 172 kartfestede kulturminnelokaliteter. Gravhauger og gravrøyser utgjorde den klart største kulturminnekategorien. Øvrige kulturminnetyper som ble registrert var hustufter, gammetufter, nausttufter, fangstgroper, groper og boplasser. Av de 230 enkeltminnene hadde 125 (54 %) større eller mindre skader i 1976 (Holm-Olsen 2004: 7).

Registreringsarbeidet i 1976 omfattet ikke de veiløse områdene på vestsiden av Eidsfjorden, vest i kommunen. Eline Holdø gjennomførte i 2001-2002 registreringer i disse områdene i forbindelse med hovedfagsprosjektet "Fleretnisk bosetting i Vesterålen 800-900" (Holdø 2004). Nordland fylkeskommune og Sametinget foretok også registreringer på vestsiden av Eidsfjorden. Disse nye registreringene fra de siste årene omfattes ikke av kontrollregistreringene i 2003 eller 2008.

5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer

5.1 Kontroll av kartfestingen

Under kontrollregistreringen ble alle enkeltminner målt inn som flater ved hjelp av en feltdatasamler og GPS. Det ble benyttet en *Qtec 9090 Windows Mobile 2003 Pocket PC Phone Second Edition*, samt en *Holux GR-236 Bluetooth GPS* mottager. Programvaren som er benyttet er *ESRI ArcPad 6.0.3* med *ECW Plugin v.6.0*.

N50 vektordata over Sortland kommune lastet ned fra ftp-serveren til Norge Digitalt, er benyttet som bakgrunnsdata. Videre er filer med kartfestede kulturminner sjekket ut fra Askeladden (12.09.07) benyttet som grunnlagsdata for selve kontrollregistreringen. Riksantikvarens standard er fulgt ved at registrerings skjemaet utviklet av Riksantikvaren og Sør-Trøndelag fylkeskommune er benyttet til kontrollregistreringen.

Gjenfinning av kulturminnelokalitetene ved hjelp av GPS bød, med enkelte unntak, ikke på problemer. Kvaliteten på kartfesting vurderes derfor å være god. Rett i underkant av 75 % av kulturminnene lå innenfor eller delvis innenfor lokalitetens (kartfestede) avgrensning. Øvrige kulturminner var, for en stor del, enkeltminner på større lokaliteter (lokaliteter med en rekke enkeltminner), hvor noen kulturminner lå innenfor lokaliteten mens andre lå delvis utenfor eller utenfor. Lokalitetsavmerkingene er, i disse tilfellene, utvidet eller justert noe i forhold til opprinnelig avmerking.

En del av de kontrollerte kulturminnene ligger i områder som i dag ligger brakk, og er i ferd med å gro igjen. I enkelte områder var gjengroingen kommet så langt at det var vanskelig å gjenfinne kulturminner (vedlegg 1).

6 Resultat av kontrollen

6.1 Tilstandsending i perioden 2003-2008

Det ble kontrollert 216 automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune i 2008. Kontrollregistreringen omfattet kulturminner hvis tilstand var uendret eller skadet i 2003. Videre ble lokaliteter hvor kulturminnene ikke ble funnet i 2003, oppsøkt.

I løpet av de fem årene siden forrige kontroll har 170 kulturminner ikke vært utsatt for fysiske endringer av betydning. 31 kulturminner har vært utsatt for tiltak som har medført at kulturminnene er skadet, mens 3 kulturminner er tapt i løpet av perioden 2003-2008. 12 kulturminner ble ikke gjenfunnet (figur 3 og 4).

6.2 Areal og arealbruksending

Da kulturminnene ble registrert i 1976, lå 76 % av kulturminnene i områder karakterisert som dyrket mark eller beitemark. Ved kontrollregistreringen i 2003 var dette sunket til 44 %, mens 12 % av kulturminnene lå på tidligere dyrket mark eller brakkmark. I 2008 var det en fortsatt nedgang i antallet kulturminner i dyrket mark og kulturminner i brakkmark utgjorde hele 19 % av de kontrollerte kulturminnene. Det var en markant nedgang i andelen kulturminner i dyrket mark og beitemark i perioden 1976-2003. I perioden 2003-2008 har endringene vært mindre markante. Det har vært en fortsatt nedgang av antall kulturminner i dyrket mark og en økning av kulturminner i brakkmark. Gjengroing preger en del av disse områdene og enkelte kulturminner ligger i områder som nå er helt grodd til med gressvegetasjon, buskvekster og, en del steder, skog.

6.3 Kulturminner som er berørt av tiltak i perioden 2003-2008

Tapte kulturminner

Innenfor denne kategorien finnes bare kulturminner som er ulovlig fjernet. Med ulovlig fjernet menes alle inngrep som har ført til at automatisk fredete kulturminner er totalt fjernet uten at det er søkt om dispensasjon fra Kulturminneloven (jf. Kml. § 3 og § 8). Innenfor

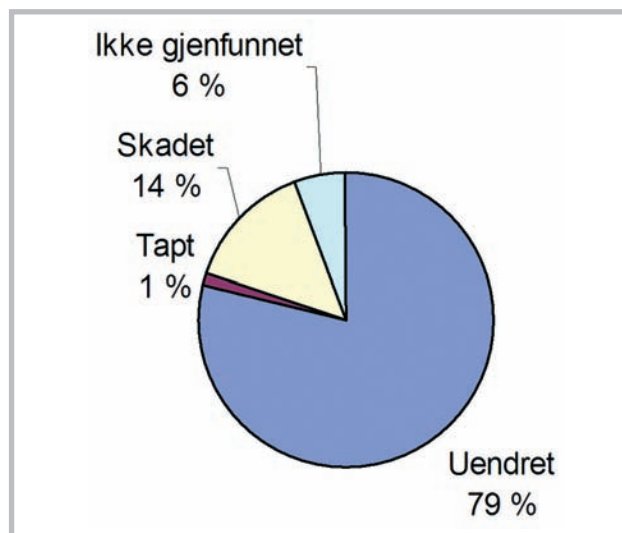
Figur 3. Tilstand for de kontrollerte forminnene per 2008, sett i forhold til tilstanden i 2003.

Kommune	Samlet antall	Uendret	Tapt	Skadet	Ikke gjenfunnet
Sortland	216	170 (78,7 %)	3 (1,4 %)	31 (14,35 %)	12 (5,55 %)

denne kategorien regnes også bare de kulturminnene som er fullstendig fjernet og der man ikke kan forvente at eventuelle rester ligger igjen. I Sortland kommune er 3 kulturminner tapt i perioden 2003-2008 (figur 3, 4 og 5). Dette dreier seg om en gammetuft og to gravhauger (vedlegg 1).

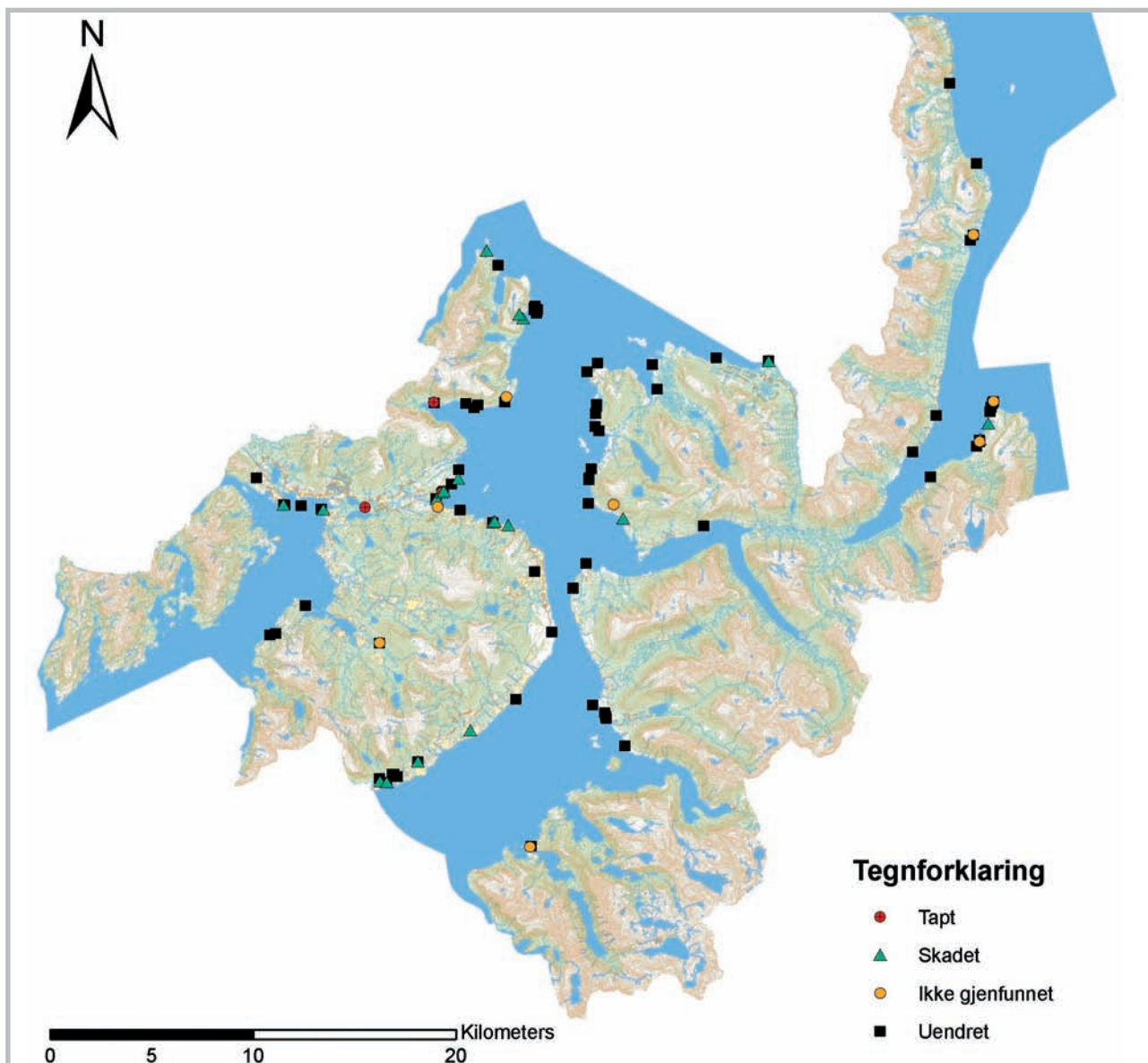
Skadete kulturminner

Skade innebærer tiltak som har ført til skade på kulturminnet eller at det er utført inngrep i sikringssonen omkring kulturminnet. Totalt 31 kulturminner i Sortland kommune er skadet i perioden 2003-2008 (figur 3, 4 og 5).

Figur 4. Tilstand for de registrerte fornminnene i 2008, sett i forhold til tilstanden pr. 2003.

Figur 5. Kartet viser kontrollerte fornminner på Sortland. Hvert felt kan omfatte flere fornminner. Felt der minst ett fornminne er skadet eller tapt er markert som skadet eller tapt på dette kartet.

Figur 6. Arealbruk og endring i arealbruk i perioden 1976–2003–2008.

	Marginal- område ved kysten	Strand- sone	Dyrket mark	Brakkland	Beitemark	Rand- vegetasjon	Tun/ hage/park	Skog	Industri- område
1976	36 (16 %)	14 (6 %)	82 (36 %)	3 (1 %)	92 (40 %)		3 (1 %)		
2003	36 (16 %)	14 (6 %)	36 (16 %)	28 (12 %)	64 (28 %)		11 (5 %)		2 (1 %)
2008	44 (20 %)	2 (1 %)	26 (12 %)	40 (19 %)	73 (34 %)	15 (7 %)	11 (5 %)	5 (2 %)	

Tiltak i kulturminnet eller i sikringssonen

Ulovlige tiltak i kulturminnet omfatter alle typer inngrep som er egnet til å skade, flytte, forandre eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner (jf. Kulturminnelovens § 3). Ulovlige tiltak i sikringssonen omfatter alle typer inngrep som er utført innenfor fem meter av kulturminnets synlige ytterkant (jf. Kulturminnelovens § 6). De skadete kulturminnene omfatter 12 gravrøyser, 8 gravhauger, 10 gårdshauger og en gammetuft (vedlegg 1).

Ikke gjenfunnet

12 kulturminner ble ikke gjenfunnet i 2008 (vedlegg 1). Kulturminner ikke gjenfunnet i 2003 ble heller ikke gjenfunnet i 2008. Inger Marie Holm-Olsen (2004) påpeker at flere av kulturminnene som ikke ble gjenfunnet, i stor grad lå i gjengrodde områder. Det samme gjelder for kontrollregistreringene gjennomført i 2008. Godt over halvparten av kulturminnene ligger i områder som i dag enten er i ferd med å gro til eller er grodd til med gressvegetasjon, buskvekster og stedvis, skog (figur 7). De øvrige skyldes unøyaktig kartfesting og terrengbeskrivelse.

6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av kulturminner i perioden 2003-2008

Ved kontrollen i 2008 ble det lagt vekt på å finne årsakene til at kulturminner var fjernet eller skadet (figur 8 og 9). Betegnelsene for skade- og tapsårsaker følger terminologien i "NS 9450 Automatisk fredete kulturminner. Registrering av tap og skade. Norsk Standard 1. utgave".

Jordbruksskade

Jordbruksskade kan oppstå som følge av bl.a. pløying, dyrking, nydyrking, tildekking, planering, deponering av masse, husdyrhold, opparbeidelse av landbruks- og adkomstveier og lignende. I Sortland er 2 kulturminner tapt og 21 skadet som følge av jordbruksaktiviteter. Jordbruksaktivitet inngår også som en av skadeårsakene for ytterligere 8 kulturminner hvor skadeårsaken er sammensatt.

Kulturminnene Id 67685-1 og 67670-1 er i perioden 2003–2008 tapt grunnet jordbruksvirksomhet.

Jordbruksrelaterte skader berører 68 % av de skadete kulturminnene, og jordbruksvirksomhet er med dette

Figur 7. Gravfelt, Id 37688, bestående av 3 gravrøyser. Området er i dag helt gjengrodd av geitrams og skog. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU 2008.

den klart største skadeårsaken (figur 9). Omkring 67 % av de skadete kulturminnene ligger i dyrket mark eller randområder hvor det pløyes i sikringssonen helt inntil kulturminnene (i noen tilfeller er også selve kulturminnet berørt av pløying). Øvrige skader fra jordbruksvirksomhet skyldtes traktorkjøring og slitasje/erosjon grunnet beiting (figur 14 og 15). Kulturminnet skadet av traktorkjøring var i tillegg delvis dekket av et gammelt båtskrog.

Bygg- og anleggsvirksomhet, industri- og veitbygging

Skade som oppstår i forbindelse med grøfter, vann- og avløpsledninger, tildekking (bl.a. i forbindelse med deponering av byggeavfall), innebygging, parkeringsplass, slitasje (kjørespor i forbindelse med maskinell virksomhet/snørydding), veianlegg, kraftledningsstolper, kraftledninger under vann og adkomstveier (også midlertidige adkomstveier under byggeprosessen). I Sortland var ett kulturminne, en gammetuft (Id 37702-4), skadet som følge av vegetasjonsrydding langs vei (figur 16). Tuft og sikringssone var delvis dekket med kvist o.a. hogstavfall.

Figur 8. Antall tapte fornminner fordelt på tapsårsak.

Kommune	Tidsrom	Jordbruk	Husbygging/friluft
Sortland	5 år	2	1

Figur 9. Antall skadete fornminner fordelt på skadeårsak.

Kommune	Tidsrom	Jordbruk	Husbygging/friluft	Bygg/anlegg, industri/vei	Sammensatt
Sortland	5 år	21	1	1	8

Figur 10. Område hvor det tidligere lå en gammetuft, Id 67685-1. Området er planert ut. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU 2008.

Figur 11. En gravhaug, Id 67670-1 lå tidligere i dette området. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU 2008.

Figur 12. Kontrollregistrering av Id 47718 i 2003; to gravrøyser med skadet sikringssone. Foto: Stine Barlindhaug, NIKU 2003.

Figur 13. Kontrollregistrering av Id 47718 i 2008. Det pløyes fortsatt i kulturminnetes sikringssone. Foto: Alma Thuestad, NIKU 2008.

Figur 14. Slitasje/erosjon på gravhaug, Id 7893-1, grunnet beitevirksomhet. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU 2008.

Figur 15. Id 57067-3, gravhaug som er skadet av kjøring med traktor. I tillegg er det plassert et gammelt båtskrog på haugen. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU 2008.

Figur 16. Gammetuft, Id 37702-4, hvor deler av tuft og sikringsone er tildekket av kvist o.a. hogstavfall. Foto: Alma Thuestad, NIKU 2008.

Figur 17. En campingplass er anlagt i et område hvor det tidligere var kjent flere kulturminner (Id 59875). Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU 2008.

Figur 18. Id 7899-1, gårds-
haug som er berørt av byg-
gearbeid. Foto: Elin Rose
Myrvoll, NIKU 2008.

Figur 19. Gravfelt, Id
59870, hvor det er plassert
gamle bildekk, rundballer
og bygningsrester. Foto:
Elin Rose Myrvoll, NIKU
2008.

Figur 20. Id 67672-1,
gårdshaug hvor det er kjørt
med traktor i sikringssonen
(markerte traktorspor),
samt at det er plassert en
gammel fiskemære på hau-
gen. Foto: Alma Thuestad,
NIKU 2008.

Husbygging og friluftsskade

Skade som følge av bl.a. nybygging eller utvidelser av boliger, campingplasser, hytteanlegg, hageanlegg, bryggeanlegg, garasjer, uthus, veiplaneringer (adkomstveier) og aktiviteter i forbindelse med friluftsliv. Ett kulturminne, en gravhaug (Id 59875), er tapt i forbindelse med tiltak tilknyttet en campingplass (figur 17). En gårdshaug (Id 7899-1) er skadet som følge av arbeid i forbindelse med restaurering av et hus like ved kulturminnet (figur 18). Kulturlag var synlig berørt av tiltaket (gravearbeid og traktorkjøring).

Sammensatt skadeårsak

Skade hvor det er vanskelig å bestemme hvilke aktiviteter som har forårsaket skaden, eller hvor det er flere skadeårsaker. I Sortland var 8 kulturminner skadet som følge av en kombinasjon av jordbruksvirksomhet, forsøpling og tildekking. I tillegg til kjøring med traktor (markerte traktorspor) og pløying i sikringssonen er kulturminnelokalitetene brukt som avfalls- og lagringsplass for en fiskemære (Id 67672-1), gamle bildekk, rundballer og bygningsrester (Id 59870) (figur 19 og 20). Kulturminnene er i tillegg overgrodd.

Ved kontroll av kulturminner er det som regel vanskelig å dokumentere når de ulike tiltakene som har påført kulturminner skade, har funnet sted. Det er derfor ikke

mulig å gi eksakte tall per år for hvor mange kulturminner som har vært berørt av tiltak. Tidsrommet mellom første og andre gangs kontrollregistrering er fem år. For at tallene skal ha utsagnsverdi og kunne brukes i forbindelse med overvåkingsprosjekter, har vi laget et estimat som beregner gjennomsnittlige tall for årlige skader på kulturminnene i Sortland (figur 21 og 22).

6.5 Utviklingen 1976–2003–2008

(figur 23 og 24)

De første kulturminneregistreringene i Sortland ble gjennomført i 1875, og jordbruksvirksomhet ble da vurdert å være en trussel for kulturminner (Winther 1875). Resultatene fra kontrollregistrering i 2003 viste at til sammen 39 kulturminner var berørt av tiltak utført i tidsrommet 1976-2003 (Holm-Olsen 2004). Av disse var 14 tapt og 25 skadet. Videre ble 5 kulturminner ikke gjenfunnet. Årlig gjennomsnitt for tapte og skadete kulturminner i perioden 1976-2003 var henholdsvis 0,23 % og 0,40 %. Av de tapte kulturminnene var 13 (5,5 %) ulovlig fjernet, mens ett (0,5 %) var frigitt for fagmessig arkeologisk undersøkelse.

I 1976 var jordbruk en viktig årsak til det som ble dokumentert av tap og skade. I perioden 1976-2003 forårsaket jordbruk tap av 12 av 14 kulturminner og skader på 14 av 25 skadete kulturminner. Kontrollregistreringene i 2003 påviste også at utbygging for bolig- og fritidsformål var en trussel mot kulturminner. Husbygging/friluftsliv, bygg/anlegg og masseuttak forårsaket da skade på 9 av 25 skadete kulturminner (Holm-Olsen *ibid.*).

Figur 21. Gjennomsnittlige tall for årlig tap av forminner fordelt på tapsårsak.

Kommune	Tidsrom	Jordbruk	Husbygging/friluft
Sortland	2003-2008	0,4 (0,2 %)	0,2 (0,1 %)

Figur 22. Gjennomsnittlige tall for årlig skade på forminner fordelt på skadeårsak.

Kommune	Tidsrom	Jordbruk	Bygg/anlegg, industri/vei	Husbygging/friluft	Sammensatt
Sortland	2003-2008	4,2 (1,9 %)	0,2 (0,1 %)	0,2 (0,1 %)	1,6 (0,7 %)

Figur 23. Prosentvis årlig tap innenfor de ulike tiltakstypene.

Kommune	Periode	Jordbruk	Materialuttak	Bygg/anlegg	Husbygging/friluft
Sortland	1976-2003	0,19 %	0,02 %	0,02 %	0,10 %
	2003-2008	0,20 %			

Figur 24. Prosentvis årlig skade innenfor de ulike tiltakstypene.

Kommune	Periode	Jord bruk	Materialuttak	Bygg/ anlegg	Husbygging/ friluft	Sammensatt
Sortland	1976-2003	0,22 %	0,02 %	0,02 %	0,11 %	0,03 %
	2003-2008	1,90 %		0,10 %	0,10 %	0,70 %

I tidsrommet 2003-2008 er antall tapte og skadete kulturminner per år henholdsvis 0,28 % og 2,87 % (figur 2). Gjennomsnittlig tap av kulturminner per år viser kun en liten negativ tendens i perioden 2003-2008, sett i forhold til perioden 1976-2003. Av de tapte kulturminnene, var ett (Id 67670-1) vurdert skadet tidligere (ved registrering i 1976). Antall skadete kulturminner viser imidlertid en klar negativ tendens de siste fem årene. Skade er imidlertid i stor grad knyttet til lokaliteter som også var skadet ved kontroll i 2003. Dette gjelder særlig kulturminner hvor jordbruksvirksomhet er skadeårsak. Jordbruksvirksomhet alene eller jordbruk i kombinasjon med andre skadeårsaker, har medført tap eller skade på henholdsvis 2 av 3 tapte kulturminner og 29 av 31 skadete kulturminner. Jordbruk er den klart viktigste taps- og skadeårsaken i løpet av perioden 2003-2008 (figur 21 og 22).

I løpet av de siste henholdsvis 27 og 5 årene har det skjedd endringer i arealbruken i Sortland kommune. Gårdssdrift har nå en mindre sentral rolle i kommunens næringsliv enn da kulturminnene første gang ble registrert i 1976. Dette gjenspeiles i nedgangen i andelen kulturminner i dyrket mark og beitemark. Nedgangen var markant i perioden 1976-2003, mens endringene i perioden 2003-2008 har vært mindre tydelige. I 1976 lå 76 % av kulturminnene i dyrket mark eller beitemark. Ved kontrollregistreringen i 2003 var dette sunket til 44 %, mens 12 % av kulturminnene lå på tidligere dyrket mark eller brakkmark. I perioden 2003-2008 har det vært en fortsatt nedgang av antall kulturminner i dyrket mark og en økning av kulturminner i brakkmark. Siden 1976 har det vært en gradvis økning av kulturminner i brakkmark og andelen er nå oppe i 19 %. Disse områdene preges av gjengroing, og enkelte kulturminner ligger i områder som nå er helt grodd til med gressvegetasjon, buskvekster og skog. Flere av kulturminnene er nå så overgrodd at de er svært vanskelig å oppdage.

7 Tendenser i trusselbildet

Kontrollregistreringen i Sortland kommune i 2003 og 2008 omfattet henholdsvis 230 og 216 automatisk fredete kulturminner. 125 av de 230 kulturminnene var skadet ved registrering i 1976. Ved kontroll i 2003 var ytterligere 25 skadet og i 2008, 31. Kulturminnene skadet i 2003 var i stor grad også skadet i 1976 og/eller ved kontroll i 2008. Prosjektet "Kontrollregistrering av automatisk fredete kulturminner (fornminner)" har vist at kulturminner som skades på grunn av menneskelig aktivitet har en tendens til å skades mer og mer inntil de blir ødelagt. Dette stemmer også i stor grad for Sortland kommune. Av tapte kulturminner var 1 av 3 tidligere skadet, mens 26 av 31 av de skadete kulturminnene var tidligere skadet.

Holm-Olsen (2004) påpekte, på grunnlag av undersøkelsene i 2003, at utbygging og gjengroing vil utgjøre en økende trussel mot kulturminner i Sortland kommune. Undersøkelsene i 2008 viste at kun et mindre antall kulturminner var berørt av utbyggingstiltak (figur 17 og 18). Gjengroing er imidlertid omfattende. I tidligere jordbruksområder som i dag ligger brakk var gjengroingen mange steder kommet så langt at det var vanskelig å gjenfinne kulturminnene. En eventuell nyregistrering i disse områdene vil være vanskelig.

Jordbruksaktivitet var den klart viktigste skadeårsaken ved kontroll i 2008. Det antas at kulturminner i områder hvor det drives aktivt jordbruk også fremover vil være utsatt for skade (ytterligere skade). Den største trusselen er likevel den gradvise gjengroingen. I mange områder er det allerede vanskelig å gjenfinne kjente kulturminner eller å gjennomføre nyregistrering. Gjengroing vil i de nærmeste årene trolig innebære at opplevelsesverdien av en rekke av kulturminnene i Sortland svekkes eller forsvinner.

8 Konklusjon

Ved kontrollregistreringene i 2008 ble 216 kulturminner oppsøkt. Undersøkelsen omfattet samme kulturminner som ble kontrollert i 2003, da kulturminner hvis tilstand var uendret eller skadet.

Sortland ble kontrollregistrert for første gang i 2003. Da var i alt 39 kulturminner berørt av tiltak som hadde medført tap (14) eller skade (25). Ved andre gangs kontrollregistrering i 2008 var 3 kulturminner tapt og 31 skadet siden 2003. Dette representerer 15,7 % av det totale antall kulturminner oppsøkt i 2008. Det prosentvise årlige tapet er i perioden 2003-2008 høyere enn for perioden 1976-2008. Kontrollregistreringene har med andre ord påvist en negativ tendens i Sortland kommune sett i forhold til nasjonale resultatmål 1 og 2 (kapittel 2). Tendensen er klar, skadete kulturminner skades ytterligere til de til slutt blir ødelagt.

I Sortland har det vært en gradvis endring i arealbruk tilknyttet endringer i kommunens næringsliv. Dette har også medført endringer i trusselbildet for kulturminner og kulturmiljø. En tiltagende gjengroing i områder hvor det tidligere var jordbruks- og beitevirksomhet er i dag en stor trussel for kommunens kulturminner.

9 Kilder

- Holdø, Eline 2004. Samer og bumenn i Vesterålen: en analyse av problemer ved arkeologisk forskning på etnisitet. Hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø
- Holm-Olsen, Inger Marie 2004. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2003. Oslo, NIKU Tema 11.
- Lov om Kulturminner av 9. Juni 1978.
- Norsk Standard: Automatisk fredete kulturminner – Registrering av tap og skade. NS 9450, 1. utgave oktober 2003.
- Sollund, M.-L.B. 2008. Fornminner i fare - til alle tider. – Viking. Norsk arkeologisk årbok 2008 (LXXI): s. 179-192. Oslo.
- St.meld.nr.26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand. Det kongelige miljøverndepartement.
- St.meld.nr.16 (2004-2005) Leve med kulturminner. Det kongelige miljøverndepartement.
- Winther, Th.1875: Arkæologiske Undersøgelser i Nordlands og Tromsø Amter i 1875. Foreningen til Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning 1875, 111-179.
- <http://askeladden.ra.no/sok/>
- Statistisk sentralbyrå:
<http://www.ssb.no/kommuner/regioner/left-01.html>
- Store norske leksikon: <http://www.snl.no>

Vedlegg

Sortland kommune 2008. Kulturminner som er tapt, skadet eller ikke gjenfunnet etter første kontrollregistrering i 2003.

Id	Kategori	Tilstand 2008	Endringsårsak 2008	Merknad
67685-1	Gammetuft	Tapt	Jordbruksskade	
67670-1	Gravhaug	Tapt	Jordbruksskade	
59875-2	Gravhaug	Tapt	Husbygging/friluft	Campingplass
9401-1	Gravrøys	Skadet	Jordbruksskade	Pløying i sikringssonen
9401-3	Gravrøys	Skadet	Jordbruksskade	Pløying i sikringssonen
9404-1	Gårdshaug	Skadet	Jordbruksskade	
17682-1	Gravrøys	Skadet	Jordbruksskade	Tildekket av kvist o.a. hogstavfall
37713-1	Gravrøys	Skadet	Jordbruksskade	Pløying i sikringssonen
37713-2	Gravrøys	Skadet	Jordbruksskade	Pløying i sikringssonen
57052-1	Gravhaug	Skadet	Jordbruksskade	Pløying i sikringssonen
57052-2	Gravhaug	Skadet	Jordbruksskade	Pløying i sikringssonen
59858-1	Gårdshaug	Skadet	Jordbruksskade	Pløying på deler av gårdshaugen
57053-1	Gårdshaug	Skadet	Jordbruksskade	
57067-3	Gravhaug	Skadet	Jordbruksskade	Kjøring med traktor. Gravhaugen er i tillegg tildekket av et gammelt båtskrog
67670-2	Gravhaug	Skadet	Jordbruksskade	Masse er dumpet i sikringssonen
7893-1	Gravhaug	Skadet	Jordbruksskade	Erosjon (vegetasjonen er slitt bort grunnet beitevirksomhet)
47704-1	Gårdshaug	Skadet	Jordbruksskade	
67661-1	Gårdshaug	Skadet	Jordbruksskade	
59867-1	Gårdshaug	Skadet	Jordbruksskade	
17661-1	Gårdshaug	Skadet	Jordbruksskade	
59870-1	Gravrøys	Skadet	Sammensatt	Det er plassert gamle bildekk, rundballer og bygningsrester på lokaliteten. Området er i tillegg svært overgrodd
59870-2	Gravrøys	Skadet	Sammensatt	Som for enkeltminne 1
59870-3	Gravrøys	Skadet	Sammensatt	Som for enkeltminne 1
59870-4	Gravrøys	Skadet	Sammensatt	Som for enkeltminne 1
59870-5	Gravrøys	Skadet	Sammensatt	Som for enkeltminne 1
59870-6	Gravrøys	Skadet	Sammensatt	Som for enkeltminne 1
59870-7	Gravrøys	Skadet	Sammensatt	Som for enkeltminne 1
67672-1	Gårdshaug	Skadet	Sammensatt	Det er kjørt med traktor (traktorspor) i sikringssonen. Det er videre plassert en gammel fiskemære på haugen. Haugen er svært overgrodd
67672-2	Gravhaug	Skadet	Jordbruksskade	Pløying i sikringssonen
47718-1	Gravhaug	Skadet	Jordbruksskade	Pløying i sikringssonen
47718-2	Gravhaug	Skadet	Jordbruksskade	Pløying i sikringssonen
7899-1	Gårdshaug	Skadet	Bygg/anlegg, industri/veg	Virksomhet (graving, traktorspor) tilknyttet restaurering/ ombygging av hus
37708-1	Gårdshaug	Skadet	Jordbruksskade	Området pløyes
37702-4	Gammetuft	Skadet	Bygg/anlegg, industri/veg	Kvist o.a. hogstavfall fra rydding av veikant/veiskulder
9405-2	Gravrøys	Ikke gjenfunnet		
59419-1	Gravhaug	Ikke gjenfunnet		
68509-1	Gårdsgrunn	Ikke gjenfunnet		
37688-1	Gravrøys	Ikke gjenfunnet		
37688-2	Gravrøys	Ikke gjenfunnet		
37688-3	Gravrøys	Ikke gjenfunnet		
57069-1	Hustuft	Ikke gjenfunnet		
57069-2	Hustuft	Ikke gjenfunnet		
47725-1	Gravrøys	Ikke gjenfunnet		
57083-7	Hustuft	Ikke gjenfunnet		
57083-8	Hustuft	Ikke gjenfunnet		
13958-1	Boplass	Ikke gjenfunnet		

NIKU publikasjonsliste / Publications

pr. 5. mars 2009

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse / Publications can be bought from:

NIKU, Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo
Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01
E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

Nye serier f.o.m. 2003:

NIKU Rapport

1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brænne, J.* 2003. 97 s.

2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strand-skogen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.

3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.

4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad, A. og Bar-lindhaug, S.* 2003. 15 s. Utsolgt, kun som pdf-fil.

5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.

6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *Reed, Stan.* 2005. 244 s. Utsolgt, kun som pdf-fil.

7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *Myrvoll, E.R.* 2005. 37 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering. *Bjørke, A.* 2006. 55 s.

9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P.B., Petersén, A., Risan, T.* 2006. 19 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturarv og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brænne, J.* 2006. 89. s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T.* 2006. 71 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttormsen, T. S.* 2007. 43 s. (Finnes kun som Pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

13 Konservering av Peter Reimers' altermalerier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T.-O. og Frøysaker T.* 2007. 30 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

14 Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *Myrvoll, E.R.* 2007. 36 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

15 Kulturarv som kapital. En analyse av kulturarvskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *Guttormsen, T. S., & Fageraas, K.* 2007. 105 s + vedlegg. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

16 Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H.* 2007. 22 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen – Halkavari skytefelt. *Barlindhaug, S., Risan, T. & Thuestad, A.E.* 2007. 127 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

18 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K.* 2007. 33 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

19 Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag. *Omland, A., Berg, S.K., Mehren, A. og Eldal, J.C.* 2007. 59 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

20 Lokala röster och lokala värden. En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångare. *Grahn, W.* 2007. 43 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

21 Alterskapet fra senmiddelalderen i Hadsel kirke – et alterskap attribuert til Lekagruppen. - Undersøkelser og behandling av alterskapet. Oppmåling av fire skap i Lekagruppen. *Olstad, T.M.* 2008. 83 s.

22 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 3. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K.* 2008. 43 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

23 Maleriene i Fingalshula, Gravvik i Nærøy. *Norsted, T.* 2008. 101 s. (Finnes kun som Pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

24 Samiske helligsteder. Tradisjon – registrering – forvaltning. *Myrvoll, E.R.* 2008. 50 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

25 Krusifikset og madonnaskapet i Hedalen stavkirke. Undersøkelse 2006-2008. *Stein, M. og Andersen, E.* 2008. 82 s.

26 Før og etter. Overvåking av tilrettelagte kulturminner. *Myrvoll, E.R. og Thuestad, A.E.* 2009. 128 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

27 Interseksjonella konstruksjoner och kulturminnesförvaltning. *Grahn, W.* 2009. 60 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

28 Kulturmiljøvurdering i Hammerdalen – Larvik. *Berg, S.K., Hvinden-Haug, L.J. og Larsen, K.C.* 2009. 66 s + vedl. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

29 Kulturmiljøbegrepet som teoretisk/analytisk begrep og som praktisk begrep for forvaltningen? *Molaug, P.B., Sollund, M.-L. B., Sæterdal, A.* 2009. 41 sider. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

30 Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer. En studie med utgangspunkt i vindparkutbygging på Lista. *Larsen, Kari, Jerpåsen, Gro.* 2009. 29 sider. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

NIKU Tema

1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L.* 2003. 20 s.

2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I.M.* 2003. 22 s.

3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haa-valdsen, P.* 2003. 16 s.

4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K.S.* 2003. 22 s.

- 5** NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E.* (red.) 2003. 77 s.
- 6** Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen. *Bjørke, A.* 2003. 95 s.
- 7** På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & Skare, K.* (red). 2003. 112 s. Utsolgt, kun pdf-fil.
- 8** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S.* 2005. 20 s.
- 9** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 17 s.
- 10** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 20 s.
- 11** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I.M.* 2004. 17 s.
- 12** Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. 2004. *Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T.* S. 95 s.
- 13** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004. *Sollund, M.-L.* 2005. 29 s.
- 14** Fra vernesone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *Nordeide, S.W.* (red.) 76 s.
- 15** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. *Sollund, M.-L.* 24 s.
- 16** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. *Sollund, M.-L.* 26 s.
- 17** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. *Holm-Olsen, I. M.* 22 s.
- 18** Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Egenberg I.M., Skar B. og Swensen, G.*(red.). 2006. 354 s.
- 19** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 19 s.
- 20** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 21 s.
- 21** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2007. *Sollund, M.-L.* 2008. 20 s.
- 22** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2007. *Sollund, M.-L.* 2008. 20 s.
- 23** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2007. *Thuestad, A.E.* 2008. 20 s.
- 24** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2007. *Thuestad, A.E.* 2008. 20 s.
- 25** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, Finnmark 2006. *Holm-Olsen, I.M. og Thuestad, A.E.* 2008. 19 s.
- 26** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder 2008. *Sollund, M.-L.* 2009. 21 s.
- 27** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2008. *Sollund, M.-L.* 2009. 21 s.
- 28** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2008. *Sollund, M.-L.* 2009. 17 s.
- 29** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2008. *Thuestad, A.E.* 2009. 20 s.

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Paludan-Müller, C. og Gundhus, G.* (Red). 2005. 184 s.